

SÜTŐ ZSUZSANNA*

Amit már tudunk a közép-európai kisebbségi magyar fiatalokról

Vita Emese – Veres Valér (szerk.): *Változó ifjúság a Kárpát-medence országában: szociológiai tanulmányok a magyar fiatalok két évtizedéről*. Kolozsvár: Editura ISPMN, 2023. 320 oldal

A 2000-es évektől kezdődően több olyan kutatás is megvalósult, amely tudományos igényű és nagymintás empirikus adatokra támaszkodva foglalkozik a Kárpát-medence kisebbségi magyar fiataljainak vizsgálatával. A MOZAIK 2001, a Kárpát Panel 2007, a GeneZYs 2015 és a Magyar Ifjúság Kutatás 2016 projektek hiánypótló munkák voltak, ugyanis korábban kevéssé születtek olyan adatfelvételek, amelyek lehetőséget adtak volna arra, hogy átfogóan megismerjük a 21. századi közép-európai kisebbségi magyar fiatalokat. Az említett kutatási hagyományokra támaszkodva 2020-ban, longitudinális jelleggel, újabb survey típusú adatfelvételre került sor Közép-Európa négy legnagyobb Magyarországon kívüli magyarlakta régiója fiataljai körében. Jelen kötet hét terjedelmes tanulmánya ennek a kutatásnak az első eredményeit adja közre. A szerzőket leginkább az izgatta, hogy „*milyenek a mai fiatalok, hogyan gondolkodnak az élet alapvető kérdéseiről, milyen értékek vezérik őket [...], hogyan vélekednek a jövőről, milyen terveik vannak*”, végeredményben pedig „*mire számíthatunk ettől a generációtól?*” A válaszok nyilvánvalóan nem egyszerűek. A szerzők mégis arra törekedtek, hogy minél pontosabb és átfogóbb feleleteket kínáljanak. Ennek garanciája, hogy a tanulmányok a maguk témájában releváns nemzetközi elméleti és empirikus keretbe ágyazva vizsgálódnak, illetve hogy a legtöbb szerző a vizsgált jelenség mögött meghúzódó magyarázatok feltárására is törekszik, meghaladva az egyszerű leíró jellegű elemzést. A kötet tudományos értékét emeli, hogy nem kizárólag egy 2020-as keresztmetszeti pillanatfelvételt mutat a fiatal generációról, hanem az eredményeket a korábbi, leggyakrabban a 2001-es és 2016-os adatokkal, illetve nemzetközi adatokkal (Eurostat) és a pandémiás hatással összevetve értelmezi, hírt adva a jelenségek térbeli és időbeli alakulásáról is. A kötet fent említett hiánypótló jellege miatt jelen könyvismertető az

* A szerző szociológus a HUN-REN TK Kisebbségkutató Intézetének tudományos segédmunkatársa, a Debreceni Egyetem Szociológia Tanszékén tanársegéd. E-mail: suto.zsuzsanna@tk.hu

eredményekre fókuszál, célja elsősorban az, hogy kiemelje azokat a lényegi attribútumokat és változásokat, melyek Közép-Európa magyar fiataljait jellemzik az elmúlt 20 évben.

A kötet olyan aktuális témákban tesz közzé adatokat és fogalmaz meg magyarázatokat, mint a fiatalok társadalmi rétegződése, párkapcsolati magatartása, illetve gyermekvállalási hajlandósága, vallásossága, egészségmagatartása, önkéntes munkavégzése, médiafogyasztása, illetve szabadidőeltöltési szokásai. Kétségtelenül ezek meghatározó szegmensei a fiatalok élethelyzetének és életviszonyainak, ugyanakkor az olyan időszerű témák, mint a migráció vagy a fiatalok klímaváltsághoz és környezetvédelemhez való viszonya, nem jellemezik meg az elemzések sorában. Jó eséllyel ezek egy újabb kötet tematikái lesznek.

A kötet első és minden bizonnyal legátfogóbb tanulmánya a fiatalok társadalmi helyzetét vizsgálja. A szerző, Veres Valér Manuel Castells globális hálózatelmélete alapján olyan lényegi kérdésekre ad választ, mint például hogyan változott az elmúlt 20 évben a régiók magyar fiataljainak társadalmi, gazdasági helyzete, illetve foglalkozási pozíciója, vagy hogy a tömeges oktatási rendszer kompenzálja-e a meglévő társadalmi hátrányokat. A tanulmány első és fontos eredménye, hogy az elmúlt 20 évben minden régióban emelkedett az oktatásban részt vevők aránya a 15–29 éves korcsoportban, illetve a továbbtanulási kedv is növekedett a fiatalok körében. Ez azért öröndetes hír, mert tudjuk, hogy a diplomával rendelkező kisebbségiek mind a négy régióban alulreprezentáltak a többségi társadalomhoz és saját népességbeli arányukhoz viszonyítva is. A másik lényegi eredmény, hogy a tanulás és a munka világa között nincs már éles határvonal, viszonylag sok olyan fiatal van a határon túl is, aki a tanulás mellett munkát vállal. Ezzel párhuzamosan objektív anyagi helyzetük is időről időre javul, és szubjektív percepciójuk is pozitív irányba változik. Érdekes ugyanakkor megemlíteni a kárpátaljai fiatalok anyagi helyzetét mérő mutatók eltérő eredményeit. 20 éve a tartós fogyasztási cikkek birtoklásával mért anyagi helyzetük alapján ők a sereghajtók, viszont ők érzik magukat a legelőnyösebb helyzetben. A különbség arra enged következtetni, hogy az objektív mutatókat csupán leíró jelleggel érdemes közölni, hasznos volna kiegészíteni a vizsgálatot a fiatalok fogyasztási szokásaival és értékrendszerével, ugyanis egy olyan közösségben, ahol alapvetően a materiális javak fontosak, kevésbé képzelhető el, hogy a fiatalok elégedettek legyenek gazdasági helyzetükkel. Illetve ahogyan a szerző is leszögezi, a percepciók különbségek a referenciacsoporttól is függnek, lényegi kérdés ebben az esetben, hogy a fiatalok mely csoportok státuszához viszonyítanak? Az elemzés legizgalmasabb része a fiatalok társadalmi rétegződésének modellezése (akkor is, ha az számos limitációval együtt értelmezendő). A szerző összetett klaszteranalízissel a fiatalokat 8 státuszcsoportba sorolta 5 változóegyüttes alapján. Ezek szerint a fiatalok között vannak „digitális bennszülött optimisták”, „depriváltak”, „átlagos helyzetű társaságiak”, „magányos pesszimisták”, „művelt közéleti aktivisták”, „jó anyagi helyzetű optimisták”, „közösségi médiafogyasztó pesszimisták”, illetve „aktív

kultúrafogyasztók”. A klaszrelnevezések jól tükrözik a csoportokba sorolás alapváltozóit. Nem jó hír, hogy minden régióban a „depriváltak” vannak a legtöbben, amire a szerző felkínál ugyan lehetséges magyarázatokat, de érezhetően nem elégszik meg ezekkel, és minden bizonnyal további elemzéseket fog végezni a pontos megértés érdekében. Ezen túl Erdélyben, Kárpátalján és a Vajdaságban a második legnépesebb fiatal tábor a „művelt közéleti aktívaké”, Felvidéken pedig a „jó anyagi helyzetű optimistáké”. Legkevesebben pedig a „közösségi médiafogyasztó pesszimisták” típusba tartoznak minden régióban. A tanulmány további érdeme, hogy a szerző a főváltozók esetében a magyarországi adatokkal is összeveti a határon túli eredményeket, ezzel átfogó képet ad Közép-Európa magyar fiataljainak helyzetéről.

A könyv második elemzése a fiatalok párkapcsolatáról és a gyermekvállaláshoz való viszonyáról szól. A szerzők, Vita Emese és Geambaşu Réka hiánypótló munkát végeztek, a korábbi kutatásokban ugyanis kevésbé volt hangsúlyos a kisebbségi fiatalok családszociológiai vizsgálata. A tanulmány több meghatározó szociodemográfiai háttérváltozó mentén írja le a fiatalok családi állapotát és gyermekvállalását, régiós és korcsoportos összehasonlításban, iskolai végzettség és főtevékenység szerint, valamint nemi bontásban is értelmezhetjük az adatokat. Noha az elemzés nem bonyolódik részletes magyarázatokba, mégis fontos hírekkel szolgál a 15–29 éves generációról. Egyrészt detektálja, hogy annak ellenére, hogy 2016 és 2020 között a házasságok aránya Kárpátalján és a Felvidéken ugyan csökkent, Erdélyben és a Vajdaságban viszont nőtt, még mindig a házasság a legnépszerűbb együttélési forma a kisebbségi magyar fiatalok körében is, és a gyermekvállalás is leginkább a házasságkötés után történik. Ugyanakkor az élettársi kapcsolatok is igen népszerűek (leginkább a Felvidéken), a Vajdaságot kivéve pedig minden régióban és minden korcsoportban emelkedett az élettársi kapcsolat mellett elkötelezettség aránya. Izgalmasak a vajdasági magyar fiatalok eredményei, esetükben 2016 után csökkent ennek az együttélési formának a népszerűsége, a házasságé pedig nőtt. A fiatal generáció gyermekvállalási terveit kisebbségi viszonyok között különösen érdemes nyomon követni, ugyanis, ahogy azt a cikk szerzői is leszögezik, előre vetítik a közösségek demográfiai viszonyait. Rossz hír, hogy a határon túli magyar fiatalok körében is csökken a gyermekvállalási kedv, azonban bizakodásra ad okot, hogy a fiatal diplomások között egyre több szülőt találunk. Figyelemfelkeltő új eredménye a 2020-as felmérésnek a korai házasságkötések vagy az élettársi kapcsolatok és az iskolázottság összefüggéseinek trendváltozása, illetve a későbbi tanulmányok tervezése és a családi állapot közötti összefüggés. A téma a választott szociodemográfiai háttérváltozók mentén való vizsgálata valóban fontos, elemi kérdései a közösségeknek és megkerülhetetlen különbségekre világítanak rá, azonban többségi-kisebbségi viszonyok között lényegi kutatási kérdést lett volna még a családalapítás és a párkapcsolati mintázatok etnikai vetülete is. Főként akkor, ha valóban a várható demográfiai viszonyok előre vetítése az elemzés egyik célja.

Kiss Dénes és Rosta Gergely kötetben megjelent tanulmánya a magyar fiatalok vallásosságával foglalkozik. A szerzőket azt érdekelte, hogyan változott a közép-európai magyar fiatalok vallásossága, illetve hogy a jól ismert szociodemográfiai háttérváltozók milyen összefüggést mutatnak a fiatalok vallásosságának két dimenziójában, a felekezeti hovatartozásban és a vallási önbesorolásban vagy vallási identifikációban. A 2020-as kutatás eredményi azt mutatják, hogy a Kárpát-medence magyar fiataljainak többsége vallásos, továbbra is Kárpátalja és Erdély a két legvallásosabb magyar régió minden vizsgált dimenzióban. Ugyanakkor az individuális vallásosság jellemző inkább a fiatalokra a történelmi egyházakhoz való szoros kötődéssel szemben. Meglepő hír, hogy a magyarországi és szlovákiai magasan iskolázott magyar szülők gyermekei átlagon felül vallásosak, illetve hogy a jómódú fiatalok között is gyakrabban találunk hívőket minden régióban. A tanulmány eredményei kiváló alapot jelentenek a további izgalmas kutatási kérdések megfogalmazására, annál is inkább, mert olyan multikulturális és multietnikus közegben, mint amilyenek a vizsgált régiók, a vallásosság a nemzeti identifikáció fontos támpillér is lehet, illetve ahogyan a kötet következő tanulmányából kiderül, a vallásosság és a vallásgyakorlás alapvető védőfaktoroként van jelen a fiatalok egészségmagatartásában is.

A fiatalok egészségmagatartásának vizsgálata rendre megjelenik az ifjúságkutatásokban. Időről időre élénk kutatói érdeklődés övezi a fiatal generáció saját egészségét védő, illetve romboló habitusának vizsgálatát. Susánszky Éva és Székely András arra vállalkoztak, hogy megvizsgálják, milyen a Kárpát-medencei magyar fiatalok egészségmagatartása, milyen az egészségükkel való elégedettségük, a sportolási szokásaik, illetve a kockázati magatartásuk. Az eredményeket a szociodemográfiai háttérváltozók mentén is összevetették. A kép vegyes: a fiatalok dohányzási és alkoholfogyasztási szokásaiban erős regionális különbségek vannak. Kárpátalján a legrosszabbak az adatok, itt jóval gyakoribb a dohányzás és az alkoholfogyasztás, mint a többi régióban, illetve 2016-hoz képest ezek aránya is növekszenek. Minden területen a fiatalok több mint 80 százaléka fogyaszt hetente vagy havonta többször alkoholt, de az erdélyi fiatal nők körében például egyre kevésbé népszerű a poharazás, a vajdasági lányok és az erdélyi fiúk között pedig az ittasság ritkul. A dohányzás szintén veszít népszerűségéből, de még így is összességében minden harmadik magyar fiatalok dohányzik. Az elemzés arra is rávilágít például, hogy a fiatalokat a vallásosságuk, a magasabb társadalmi réteghelyzetük és a párkapcsolatuk védi legfőképp a dohányzástól és a rendszeres alkoholfogyasztástól. Jó hír még, hogy a fiúk több mint 60 %-a, a lányok pedig több, mint fele rendszeresen sportol a határon túl, szemben a magyarországi 25% és 28% nemi arányokkal, ugyanakkor az életkori csoportok erős heterogenitást mutatnak. A cikk részletes és izgalmas adatokat közöl a sportolás és az alkoholfogyasztás, a dohányzási szokások, illetve a fiatalok egészségükkel és külső megjelenésükkel való elégedettségük kapcsolatáról is. A szerzők bináris logisztikus regressziós

elemzésekkel vizsgálták, hogy melyek azok a tényezők, melyek a különböző rizikómagatartásokra hatással vannak. Közlik a részletes táblákat, így a modellek esélyhányadosainak megismerése további adekvát kutatási kérdések megfogalmazására is adnak lehetőséget.

A kötet a fiatalok önkéntességével és a különböző nekik szóló programokon való részvételükkel is foglalkozik. Dániel Botond, Göthér Zoltán, Hegyi Kamilla és Rusu Szidónia részletes elemzést ad a magyar fiatalok önkéntes munka-attitűdjeiről, és számba veszi a fiatalok percepcióját is az önkéntes lehetőségekről, illetve az ifjúsági programokon való részvételükről a megszokott háttérváltozók szerint. Az eredmények önmagukban is beszédesek. A fiatalok érzékelése szerint Kárpátalján és a Vajdaságban a legaktívabbak a civil és az egyházi szervezetek. Figyelemre méltó eredmény, hogy régiós összehasonlításban a vajdaságiakat jóval szorosabb kapcsolatok fűzik a szervezetekhez, mint más magyar kortársaikat. Élen járnak a szervezetek nyilvános programjain való részvételben vagy más kapcsolódási lehetőségekben, illetve ők végeznek a legnagyobb arányban önkéntes munkát is. Azt is megtudtuk, hogy önkéntes munkát leginkább a lányok és a magasan iskolázott szülők gyermekei végeznek, és hogy az életkori kohorszok között ebben az esetben is erős a heterogenitás régiós összehasonlításban. Az elmúlt egy évben Erdélyben és Kárpátalján a legtöbb önkéntes 15–19 éves, Felvidéken és a Vajdaságban 25–29 éves volt. A téma kutatói további részletes adatokat és összefüggéseket fognak találni a tanulmányban.

A fiatalabb korosztály média- és információfogyasztása is rendszeresen megjelenik az ifjúságkutatásokban. Székely Levente és Rusu Szidóna átfogó elemzést közöl a fiatalok médiafogyasztásának legtöbb aspektusáról. A részletes módszertannal elemzett adatokból kiderül, hogy a határon túli fiatalok szabadidejüket leggyakrabban családi körben és barátaikkal töltik, tévét néznek és zenét hallgatnak, illetve telefonoznak és facebookoznak. Olvasni és kirándulni, túrázni leginkább az erdélyi fiatalok szeretnek, és a számítógépes játékok is náluk a legnépszerűbbek, de a játékkonzol a kárpátaljaiak kezében is gyakran előfordul. Ugyanakkor meglepő eredmény, hogy az infokommunikációs eszközök ellátottsága a határon túl meghaladja a magyarországi fiatalokét. Aggasztó megállapítása a kutatásnak, hogy a vizsgált generáció jó részének, legalább minden harmadik fiatalnak olyan barátai (is) vannak, akikkel kizárólag az online térben kommunikálnak – ez Kárpátalján legszármottevőbb. Az elemzés lényegi különbségeket talált a témában a régiókon belül is a nemek között vagy a lakóhely településhierarchiában elfoglalt helye szerint. Ez a tanulmány is bőségesen adja a vizsgált változókat, így remek lehetőséget kínál a további többváltozós magyarázatokra törekvő elemzések írására.

A kötet utolsó tanulmánya szorosan köthető az előző munkához. A fiatalok szabadidőeltöltési szokásairól és kultúrafogyasztásáról, valamint ezek alakulásáról olvashatunk 2016 és 2020 között. Szabó Júlia és Híres-László Kornélia eredményei szerint a legtöbb szabadideje a kárpátaljai fiataloknak van hétköznap és hétvégén

egyaránt, legkevesebb pedig hétközben a vajdaságiaknak, hétvégén pedig a felvidékieknek. Ugyanakkor minden régióban a nők a leterheltebbek a hét bármely napján, de a munkavállaló és a házas fiatalok is hátrányban vannak. Érdekes kérdés, hogy mivel töltik és hol a több-kevesebb szabadidejüket a fiatalok. Az eredmények megegyeznek Székely Levente és Rusu Szidóna fenti adataival. Érdeemes azonban odafigyelni a szerzők szabadidős tevékenységek alapján klaszterezett fogyasztó csoportjaira. Eredményeik alapján „mindenevő”, a „passzív”, a „kultúraorientált” és a „könnyen szórakozó” fiatalok élnek a határon túl. Minden régióban a „passzívak” vannak a legtöbben, vagyis akik legtöbb szabadidős tevékenységet viszonylag ritkán végzik. A cikk izgalmas eredménye, hogy az egyes régiókban a fogyasztói csoportokba való bekerülés esélyét a háttérváltozók különbözőképp befolyásolják. A „mindenevők” csoportjába például Kárpátalján és a Vajdaságban nagyobb valószínűséggel vannak fiúk és fiatalabbak, míg a Felvidéken elsősorban az édesanya iskolai végzettsége a meghatározó. A „kultúraorientált” csoportthovatartozást nem meglepő módon a magasan iskolázott szülők determinálják, a „könnyen szórakozók” között pedig nagyobb eséllyel találunk nőket és városiakat.

A Változó ifjúság a Kárpát-medence országában: szociológiai tanulmányok a magyar fiatalok két évtizedéről kötet elemzése a határon túli magyar fiatalokról igyekezett egy összehasonlító képet adni. A viszonyítási pont egyrészt a korábbi évek kutatási eredményei, másrészt a magyarországi minta voltak. A tanulmányok alapvető mondanivalója, hogy a vizsgált dimenziókban nem mutatnak egységes képet a határon túli magyar közösségek fiataljai, illetve hogy sok esetben lényeges változásoknak vagyunk tanúi. A kiadvány tudományos jelentősége és szükségessége megkérdőjelezhetetlen. Azon túl, hogy a maga nemében mindegyik tanulmány önálló tudományos értékkel bír, olyan sarkalatos problémákat vetnek fel, melyek megértéséhez alapos, többváltozós elemzések szükségesek. Minden bizonnyal a kötet szerkesztőinek is célja ez, bizonyítja ezt a kötet utolsó fejezete, mely a módszertani háttérrel mutatja be. A kötet eredményei és az elérhető adatbázis a széles kutatói közösség számára ad lehetőséget a magyar fiatalok jellegzetességeinek, közösségeinek, csoportviszonyainak és kultúrájának további megismerésére. A munka tudományos eredményein túl érdemes kiemelni, hogy a szerkesztés során több kutatói generáció működött együtt, és egy határokon átnyúló tudományos műhely formálódott, ami garanciát jelent a további eredményes Kárpát-medencei kutatások megvalósítására.

A kötet 2023-ban Kolozsváron a Sokszínűség alakzatai sorozatban, a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet gondozásában jelent meg.